

Zbornik
Instituta za kriminološka i
sociološka istraživanja
2008 / Vol. XXVII / 1-2 / 55-82

Originalni naučni rad
UDK: 314.151.3-054.74
(=163.41)(497.113)"1991"
342.2(497.113)"1991/1993"
ID broj: 153798668

MASOVNO RASELJAVANJE I "PLANSKO" NASELJAVANJE STANOVNIŠTVA*

Milena Davidović*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Razmatraju se migracije i neke promene u društvenoj i ekonomskoj strukturi, kao posledice nasilnog masovnog preseljenja i premeštanja stanovništva, izazvanih ratom 1991. godine, na području Baranje. Ideja o preseljenju naroda na tlu bivše Jugoslavije, počela je tu da se ostvaruje. Najpre se daje kratak pregled o naseljavanjima Baranje u njenoj skorijoj prošlosti. Nakon prikaza hronologije događaja od izbijanja rata - pokazano je kako se na tom području stvarala jedna nova politička i društveno-ekonomska zajednica sa pretenzijama na sticanje državnosti. Analizirana je i nova kolonizacija u Baranji kao bitan preduslov organizacije društveno-političkog života.

KLJUČNE REČI: masovno preseljenje / egzodus / naseljavanje / kriminal

1. UVODNE NAPOMENE

Ovaj prilog predstavlja deo rada na projektu Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, pod skupnim nazivom "Prevenција kriminala

* Rad je nastao kao rezultat na projektu "Prevenција kriminala i socijalnih devijacija" koji podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, broj 149016.

* Email: davidovicmilena@hotmail.com

i socijalnih devijacija". U ovom delu Projekta analiziraju se i sistematizuju odlike i posledice prisilnog izbeglištva izazvanog ratovima od 1991. godine, na području bivše Jugoslavije, s ciljem da se ukaže na trajne posledice koje je ostavilo masovno prisilno raseljavanje stanovništva. Gledano u prostorno-geografskom smislu, projektna analiza obuhvata masovno raseljavanje stanovništva iz Kninske Krajine, sa Kosova i naseljavanja u Vojvodinu. Ovde ce biti reči o jednom takvom egzodusu stanovništva koji se odvijao u slavonsko-vojevodanskom regionu. Na primeru jedne u prostornom smislu, male oblasti na samom severu bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije - Baranje - trouglasto užlebljene na granicama sa Mađarskom i Hrvatskom, omeđene, pri tom, i obalama dvaju reka - ukazaćemo na neke od promena u društvenom životu te oblasti, prouzrokovane ratom u bivšoj Jugoslaviji 1991-1995. godine. Razmatraće se, pre svega, migracije stanovništva izazvane ovim ratom i neke promene u društvenoj i ekonomskoj strukturi kao posledice takvih preseljenja stanovništva.

Najpre ce biti dat kratak pregled o naseljavanjima Baranje u njenoj skorijoj prošlosti; potom ce, u najgrubljim crtama biti prikazana hronologija događaja sa tog područja počev od izbijanja rata iz 1991. godine, koja isključivo služi da - pokaže kako se na tom području stvarala jedna nova politička i društveno-ekonomska zajednica sa pretenzijama na sticanje državnosti - a ne za opis razvoja ratnih operacija ili odnosa snaga u tom ratu. Pored ukazivanja na suštinu organizovanja ekonomskog, društvenog i političkog načina života i borbe oko zauzimanja društvenih položaja i uloga na "oslobođenoj" teritoriji, biće reči i o novoj kolonizaciji u Baranji kao bitnom preduslovu organizacije društveno-političkog života u ovoj novostvorenoj zajednici.

Biće prikazana socijalna slika Baranje kao jedne male regije na području bivše Jugoslavije koja je među prvima bila zahvaćena ratnim vihorom iz 1991. godine, i kao takva, među prvima i "oslobođena". Nećemo ulaziti u objašnjenje uzroka o tome zašto je od samog početka rata baš na ovom prostoru došlo do masovnog iseljavanja stanovništva ili onoga što se može obeležiti kao "etničko čišćenje" stanovništva Baranje. Zanima nas - kako, nakon svih užasa takvog poduhvata "oslobađanja" jedne teritorije i njenog "čišćenja" od dojučerašnjih komšija, drugačijeg etničkog porekla, kako - dakle, izgleda - društveno-ekonomski i politički odnosno, svakodnevn život "oslobodilaca" tih teritorija, kao i kolonizovanih izbeglica na te prostore. Ono što je osnova analize jeste pokušaj da se, na jednom konkretnom primeru, ukaže

na tragediju nasilnog masovnog preseljenja i premeštanja stanovništva. Jedan od nesretnika koga je ova sudbina zadesila rekao je da se ne mogu ljudi premeštati "tek tako, kao kakve stvari u magacinu", ne sluteći da će mu novi šef države biti, upravo, bivši - magacioner. "Oslobađanjem" Baranje 1991. godine, to područje je postalo tlo zločina, nasilja i etničkog čišćenja, a ideja o preseljenju naroda na tlu bivše Jugoslavije počela je tu da se ostvaruje. Moralni, kao i niz drugih aspekata ovog fenomena ostaće, naravno, izvan okvira ove analize.

U hronologiji događaja vezanih za problem "oslobađanja" Baranje i sistematizacije načina na koji je organizovano konstituisanje nove vlasti i društveno-ekonomskog poretka, kao osnovni pisani izvor na koji se pozivamo, bila je analiza novinskih izveštaja u dnevnom listu *Borba* u trogodišnjem periodu od januara 1991. godine do decembra 1993. godine.

Sredinom 1991. godine, u "Biblioteci grada Beograda", u seriji "Srbija i jugoslovensko pitanje", pojavljuje se ponovljeno izdanje oveće knjige Stevana Mihaldžića štampane 1937. godine u Novom Sadu, pod naslovom *Baranja. Od najstarijih vremena do danas*, a posebna vrednost knjige je priložena istorijsko-etnografska mapa Baranje. Stevan Mihaldžić je u toj knjizi, hronološki posmatrao ratna, politička i ekonomska zbivanja u Baranji od prvih slovensko-vizantijskih pojava na tlu Panonije do Mirovne konferencije u Parizu 1919. godine, gde je bio zastupnik interesa Baranje, za koju je priliku, na zahtev srpske vlade, priredio skraćenu verziju ovog obimnog rukopisa, štampanu u Parizu kao *La Baranya. Les Serbes de Hongrie. Etudes historiques et economicues*. U svakom slučaju, reč je o jedinstvenoj i veoma značajnoj knjizi čija je obuhvatnost i objektivnost u pristupu kao i širina istorijskog preseka u analizi, presudno uticala da, na toj Konferenciji manji deo Baranje u kome je bio nastanjen deo srpskog življa bude pripojen Srbiji. Pogovor za ovo *reprint* izdanje iz 1991. godine, napisao je istoričar Dinko Davidov, i dao mu sledeći motto:

"Neustrašivim srpskim borcima za oslobodjenje Baranje 1991. godine posvećujem ovaj skromni pogovor delu baranjskog prote Stevana Mihaldžića (1862-1941)". (podvukla M.D.)

Upravo će, dakle, ovo "oslobodjenje" Baranje iz 1991. godine, biti predmet našeg razmatranja. Pošto su "oslobodioci" u ovom slučaju bili Srbi, to će u potonjim napomenama, nešto veća pažnja biti posvećena njihovom odnosu spram Baranje. Kao što je već rečeno, nastoja-

ćemo da prikazemo ne sam proces oslobađanja - već organizacije društveno-ekonomskog života na "oslobodenoj" teritoriji - onako kako to ovi "oslobodioci" čine, ne samo za sebe već i za druge. No, budući da je u istoriji Baranje već postojalo nekoliko njenih oslobađanja, najpre ćemo dati jedan kratak pregled naseljavanja ove oblasti u njenoj bližoj prošlosti.

2. O NASELJAVANJIMA BARANJE U PROŠLOSTI

Po završetku pomenute Mirovne konferencije iz 1919. godine, i povlačenju srpske vojske iz južne Mađarske, Uredbom od 28. aprila 1922. godine, Baranja je pripala Bačkoj, što je bilo "sasvim prirodno, po položaju Baranje, a osobito po njenom privrednom životu, koji u potpunoj meri odgovara privrednom životu Bačke, već i po kakvoći svojih proizvoda: žitarica, marve itd." (Mihaldžić, 1991: 417). Kasnije, pri podeli na banovine, kao deo Backe, Baranja je pripadala banovini Dunavskoj. Nakon završetka Drugog svetskog rata, određivanjem novih administrativnih granica među republikama unutar novostvorene Jugoslavije, Baranja je pripala Republici Hrvatskoj. Raspadom Jugoslavije i međunarodnim priznanjem i odvajanjem Hrvatske kao samostalne države iz bivše jugoslovenske zajednice, već na početku rata iz 1991. godine, počinju da se vode borbe za povratak Baranje pod srpsko okrilje.

Baranja je, dakle, izrazito plodna oblast u Panonskoj niziji, omeđena sa dve velike reke: Dunavom sa istočne i Dravom sa jugozapadne strane. Bivšoj Jugoslaviji je uvek pripadao manji, jugoistočni deo baranjske ravnice - 1.214 km², a severni i severnozapadni deo, dakle, onaj mnogo veći - oduvek je pripadao Mađarskoj. Kada je reč o broju stanovnika Baranje naravno, o onom njenom delu koji se nalazi na jugoslovenskoj teritoriji, zapaža se dosta ravnomeran rast stanovništva. Tako, po podacima koje daje Stevan Mihaldžić, a "po mađarskoj i našoj statistici" - za period od trideset godina koliko on navodi - ukupni rast stanovništva je bio dosta ujednačen: 1900. godine u Baranji je bilo 48.816 stanovnika; 1910 bilo ih je 50.858; 1920. godine 54.331, da bi 1930. godine taj broj opao na 52.843 stanovnika (Mihaldžić, 1991: 420-421). Karakteristično je da popisi stanovništva Jugoslavije iza Drugog svetskog rata ukazuju na dalje opadanje ukupnog broja stanovnika u Baranji. Tako se po popisu iz 1953. godine vidi da Baranja ima ukupno oko 51.000 stanovnika. Po rezultatima poslednjeg popisa stanovništva, onog iz 1991. godine, Baranja je, ponovo imala 54.000 stanovnika.

Smatra se da su Južni Sloveni došli u Baranju još u V i VI veku; tokom XV i XVI veka, posle Mohačke bitke i uspostavljanja turske administrativne uprave u Ugarskoj, nastalo je masovno doseljavanje Srba iz Srbije, a u XVIII i XIX veku zabeležena su najveća doseljavanja Mađara i Nemaca. No, u jugoslovenskom delu Baranje, i pored doseljavanja Mađara i Nemaca, Srbi i Hrvati su uvek ostajali u glavnini, čineći tzv. većinsko stanovništvo.

Turci su 1526. godine osvojili ugarsku kraljevinu, ali je najveći deo Hrvatske ostao izvan turske vlasti. U tome će im ubuduće pomagati dinastija Habzburga koja će je kao svoj sastavni deo, štititi od Turaka. No, Turci uskoro (1536. godine), zauzimaju Slavoniju i ona ostaje pod njihovom vlašću više od 150 godina - sve do 1699. godine. Za vreme turske vladavine u Slavoniji, kao i nakon njenog oslobođenja, u nju su sve vreme u velikom broju pritali katolički i pravoslavni doseljenici "iz zemalja s druge strane Save. U zapadnoj Slavoniji, zapadno od Vinkovaca, prevladavali su katolici poreklom iz Bosne i iz stare Hrvatske. Ali su se ovi novi doseljenici, kao i zaostalo staro stanovništvo, delimično odselili i dalje na sever, preko Drave, u Ugarsku, i dalje sve do okoline Beča i u Moravsku. Tako je stvoren 'arhipelag hrvatski', rasturene naseobine od takozvanih Vodenih Hrvata ('Wasserkroaten') austrijskih spomenika" (Cvijić, 1966: 543).

No, isto su tako brojni bili i srpski doseljenici koji su se nastanili po "civilnoj Hrvatskoj, u zapadnoj Slavoniji do Vinkovaca, a osobito u Sremu, Banatu i Bačkoj gde su činili većinu. Pred njima su se malobrojni Mađari povukli na sever; i Rumuna je tada bilo vrlo malo u banatskoj ravnici. Srpski su se doseljenici raširili čak i iza granica ovih oblasti, po planinskom Banatu i po Erdelju, sve do Rumunije. Arad je postao sedištem srpskoga episkopa. Erdeljskim pravoslavnim vladničanstvom je upravljao srpski episkop, čije je sedište bilo u Budimu" (Cvijić, 1966: 544). A "sredinom XVI veka, Backa i Baranja definitivno su nastanjene Srbima. To je doba kada su i Mađari široke delove Panonske nizije od Erdeljskih planina do iza Dunava smatrali 'Srbijom'" (Popović, 1990: 104-105 I; Grujić, 1989: 23-25, 87-127; *Migrations in Balkan History*, 1989:84-85).

Iz već pomenutih podataka koje navodi Stevan Mihaldžić, vidi se da je 1930. godine od ukupno 52.843 stanovnika Baranje, gledano po tome koji im je bio maternji jezik, bilo 23.375 Srba i Hrvata; drugu grupu po veličini u tom pogledu činili su Nemci (16.108), a treću Mađari

(12.410); svega njih 950 govorilo je nekim drugim maternjim jezikom. Gledano po veroispovesti, te iste 1930. godine, u Baranji je bilo 34.458 rimokatolika i 11.792 pravoslavnih, a grupu od preostalih 6.593 stanovnika činili su reformisti i luteranci (Mihaldžić, 1991: 420-421).

Ovde bi trebalo, u najkraćim crtama, pomenuti kolonizaciju Nemaca u Baranji (Cvijić, 1966:544; Popović, 1990:40-46, II). Ona nastaje po oslobođenju Baranje od Turaka, koji su tamo vladali 170 godina. Baranja je tada bila veoma slabo naseljena, te su "i državne i županijske vlasti, kao i vlastela, koja je dobila velike komplekse zemljišta, počeli da organizuju naseljavanje tih krajeva kolonistima, naročito Nemcima... Ova naseljavanja forsirali su generali i vlastela, koji su dobili ogromna, ali slabo naseljena dobra" (Popović, 1990: 40, II). Prvi i najveći kolonizator Nemaca bio je princ Evgenije Savojski, koji počinje s naseljavanjem Nemaca 1711. godine, a sledi ga niz drugih vlastelina u Baranji. Doseljenici su dobijali zemlju na ličnu upotrebu, ustupano im je zemljište za podizanje kuća, zajedno sa okućnicom i baštama; dobijali su besplatan građevinski materijal; za njih su građene crkve i parohijski domovi. Nemci koji su doseljeni u Baranju, bili su poreklom iz Virmberga, Badena, Bavarske, Alzasa, Hesena, Austrije i Tirola.

U literaturi o istoriji migracija na ovom području, koja govori o sistematskom potiskivanju Srba iz njihovih prethodnih naselja u koje dolaze Nemci, nalazimo i sledeću opasku: "Naseljavanje Nemaca, na štetu Srba, bilo je već u prvoj polovini XVIII veka tako snažno, da je već tada Baranja nazvana "Švapskom Turskom" (Popović, 1990: 41, II). Nemci su svojim prisustvom u ovim krajevima utisnuli snažan pečat u svakodnevni život i običaje stanovništva, o čemu postoje brojna svedočanstva duhovne i materijalne kulture; oni su i dobar primer za međukulturna prožimanja svih vrsta na ovom području gde je oduvek živelo stanovništvo izrazito različitog nacionalnog sastava. O dobrim međunacionalnim odnosima koji su oduvek postojali na ovom prostoru, svedoci i osnivanje tzv. Baranjske srpsko-mađarske republike iz avgusta 1921. godine, osnovane posle povlačenja jugoslovenske vojske iz oblasti oko grada Pečuja i sedmodnevnog organizovanog otpora stanovništva Baranje Hortijevom režimu.

U svojoj trotomnoj knjizi o istoriji Srba u Vojvodini, pišući o etničkim odnosima, grupama i narodima koji žive na tlu Vojvodine, istoričar Dušan Popović posvećuje samo nekoliko redaka tzv. Baranjcima. O njima on, doslovce, kaže: "Srbi iz Baranje su naše najmlađe nizinsko

stanovništvo, pretežno poreklom iz Hercegovine i Dalmacije. Srpsko stanovništvo u Baranji poslednji put je znatnije pojačano prilivom srpskog življa koji se ovamo preselio prilikom Velike seobe. Baranjski su jedini među Srbima Vojvođanima koji ne znaju za psovku. Kriminal je u njih gotovo nepoznat" (Popović, 1990: 183, III). Kada je reč o dobrim međunacionalnim odnosima u prošlosti Vojvodine, doprinosila su im, svakako, i ovakva svojstva ondašnjih Baranjaca.

Pomenućemo još jednu odliku društveno-političke, ali i kulturne organizacije života doseljenika. Neposredno po dolasku u Baranju, kao uostalom, i u druge delove u Mađarskoj i Vojvodini, Srbi su težili za tim da odmah stvore vlastitu samoupravnu celinu. Pre nego što bi se naselile, glavne "doseljeničke grupe su zahtevale povlastice za svoju narodnost i za svoju crkvu. Pored prava da biraju svoje vojvode, data im je sloboda veroispovesti", a povremeno su čak bivali oslobođeni i od plaćanja poreza (Cvijić, 1966: 543; Begović, 1986:42).

Broj Nemaca na području Baranje, kao uostalom i cele Vojvodine, drastično je smanjen nakon Drugog svetskog rata kada su, praktično, gotovo svi Nemci kao "folksdojceri" proterani iz tih krajeva, a u njihove kuće i na njihova imanja doseljeni su novi kolonisti, mahom iz područja Hrvatske, Bosne i Hercegovine te Crne Gore - zapravo, sa onih područja gde je stanovništvo najviše postradalo tokom tog rata.

Trebalo bi još pomenuti i poslednje podatke zvanične statistike o nacionalnom sastavu stanovništva ovog područja. Po rezultatima poslednjeg popisa stanovništva na teritoriji bivše SFRJ, obavljenog marta 1991. godine, dakle, samo nekoliko meseci pre početka rata, mogu se kao ilustrativni navesti podaci o nacionalnom sastavu stanovništva opštine Beli Manastir koja je, kako onda, tako i danas, predstavljala političko-administrativni, ekonomski i kulturni centar Baranje. Po rezultatima tog popisa, u opštini Beli Manastir, krajem marta 1991. godine, bilo je ukupno 54.160 stanovnika. Gledano po nacionalnom sastavu najviše je bilo Hrvata - 22.585 što je činilo 41,7% od ukupnog stanovništva te opštine; zatim Srba 13.811 odnosno 25,5%. Ukupan broj Mađara iznosio je 8.936 ili 16,5%, a Jugoslovena 4.279 odnosno 7,9%. Broj Nemaca je u Baranji postao gotovo zanemarljiv. Po pokazateljima ovog popisa, u okolnim selima i u samom gradu Beli Manastir, bilo ih je ukupno 433 ili 0,8% od celokupnog stanovništva opštine (*Statistički bilten*, 1992: 14-15, 18-19). U pogledu religiozne pripadnosti, to znači da je na području iste opštine u martu 1991. godine, više od polovine sta-

novništva, opet bilo katoličke veroispovesti (54,6%), manje od trećine stanovništva su činili pravoslavci (26,6%), a preostali deo su predstavljali protestanti (6,2%), vernici islamske veroispovesti (0,5%), ateisti (1,9%) i druge veroispovesti u iznosu od deset odsto (Statistički zavod Hrvatske, 1992: 6).

Organizacija ekonomskog života na području Baranje oduvek je bila vezana za korišćenje plodne zemlje te velike ravnice. Još u vreme prvog masovnog dolaska Srba na ovo područje, doseljena srpska vlastela kao, uostalom, i nemačka, hrvatska i sva druga, dobijala je od ugarskih kraljeva velike posede, pa čak i manje gradove. Baranja je, zapravo, bila potpuno izdvojena između generala i između vlastele; na tim vlastelinskim pustarama i imanjima, starosedeooci, ali i novodoseljenici su bili vezani za zemlju, tako da nakon oslobađanja od Turaka u Baranji gotovo da i nije bilo građanske klase kao u ostalim gradovima Mađarske. Najveće vlastelinstvo je bilo Beljsko; ono je krajem 17. veka postalo vlasništvo princa Evgenija Savojskog, "oslobodioca Baranje i velikog prijatelja Srba" (Popović, 1990:194, II). Iza Drugog svetskog rata ono je pretvoreno u veliki poljoprivredni kombinat "Belje" u kome je razvijano stočarstvo i mlekarska industrija.

Važan trenutak iz prošlosti migracija stanovništva vezan za ova područja, je period nakon povlačenja Turaka iz Slavonije, krajem 17. veka. Nakon oslobođenja Slavonije, a zbog stalne opasnosti od nove turske najezde, austrijskim državicima se neprekidno nametao problem kako da zaštite južne državne granice, koje su stalno bile izložene turskim upadima. Taj problem je rešen osnivanjem tzv. Vojne granice u širokom zaštitnom pojasu na jugu zemlje od Velebita i Like do Karpata. Tako je grad Karlovac postao centar hrvatske, a grad Varaždin sedište slavonske Vojne granice.

Unutar Hrvatske, dakle, ove Vojne granice su predstavljale administrativnu celinu, sa samostalnom upravom koja je bila nezavisna od bana i hrvatskog sabora; oblast vojnih granica je bila podeljena na manje celine - "regimente" ili pukove, gde su svi muškarcu starosnog doba od 16 do 60 godina, bili vojnici. Nakon obavljanja svojih vojnih dužnosti, ovi su vojnici ostavljali puške i uzimali plug u ruke postajući tako ponovo - seljaci, a oficiri oslobođeni vojnih dužnosti, vršili su dužnosti sudija. Ovakva organizacija vojničkog društva sa seljačko-zadružnom strukturom života stanovništva koje je samostalno moglo podmirivati svoje potrebe, snažno je doprinosila odbrani zemlje, tako da su je vojne starešine štatile i

pomagale. Duž cele južne granice Austrije bila su izgrađena ovakva utvrđenja za odbranu; u slučaju uzbune, seljaci su uzimali oružje i počinjali borbu, a borili su se hrabro jer su "branili svoja ognjišta i svoju zemlju" (Cvijić, 1966: 545). U svojim poznatim tipologijama psihičkih osobina balkanskog stanovništva, Jovan Cvijić zapaža između ostalog, da je ovaj "posebni mentalitet vojnika od zanata bio ublažen zemljoradničkim navikama i miroljubivim sklonostima ovih seljaka. Zahvaljujući ovoj ustanovi mogli su, osobito balkanski doseljenici, zadovoljiti u isto vreme svoje vi-teške sklonosti, želju da se osvete Turcima, ljubav prema zemlji i sklonost zajedničkom životu u velikim zadrugama" (Cvijić, 1966: 545) .

3. BARANJA U RATU 1991. GODINE

Kao što je poznato, posle odluke Hrvatske o njenom izdvajanju iz jugoslovenske zajednice, i strahu Srba da ce u takvoj Hrvatskoj izgubiti svoj status naroda, na području Krajine, a zatim i Slavonije, Baranje i Srema, Srbi počinju da istiskuju organe vlasti takve Hrvatske. U svim tim područjima je počeo rat, uz česta kršenja sporazuma, a mirovne snage Ujedinjenih Nacija su održavale uspostavljeni mir. Kao što je već ranije rečeno, ovde ćemo dati kratak pregled zauzimanja i "oslobađanja" baranjske oblasti na osnovu analize sadržaja članaka objavljenih u dnevnom listu "Borba", u trogodišnjem periodu 1991-1993. godine.

Još u avgustu 1990. godine, u svim opštinama na teritoriji republike Hrvatske, Srbi su organizovali izjašnjavanje srpskog stanovništva o "srpskoj autonomiji". Krajem marta i početkom aprila 1991. godine, sledilo je izjašnjavanje okolnih opština o tome da pripadaju Srpskoj autonomnoj oblasti (SAO) Krajini - (bilo je ukupno 13 takvih opština), a potom i o prisajedinjenju Srbiji. Za odluku Izvršnog veća Krajine, po kojoj i grad Pakrac ulazi "u sastav jedinstvene državne teritorije Srbije", predsednik Skupštine opštine je tvrdio kako je o tome saznao iz novina.

Početkom aprila 1991. izveštava se o velikom strahu i nepoverenju koji vladaju između Srba i Hrvata u selima Slavonije. U selima Negoslavci i Borovo selo gde žive samo Srbi, noću se stražari na barikadama. U selima gde je srpski živalj, istaknuta je srpska zastava, a u onim drugima, opet, hrvatska. I hrvatske i srpske porodice beže sa "svojih ognjišta". Hrvati dobijaju od Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) kalašnjikove, Srbi od svojih - puške.

Srpski nacionalni front - udruženje jedanaest nacionalnih stranaka van-parlamentarne opozicije - uputio je početkom aprila 1991. godine, proglas javnosti i svim "srpskim rodoljubima" obaveštavajući ih da se mogu prijavljivati odgovarajućem "štabu za regrutovanje dobrovoljaca", a za odbranu "novouspostavljene zapadne granice Srbije".

Grad Beli Manastir i veći deo teritorije te opštine od kraja avgusta 1991. godine kontrolišu Srbi. Na tu novonastalu činjenicu, gradonačelnik Osijeka izjavljuje da "Hrvatska neće odustati od Baranje"; osnovan je baranjski bataljon zbora narodne garde koji "već deluje". Hrvatska vlada je imenovala i poverenika za opštinu Beli Manastir, čije će sedište biti u mestu Bilje, desetak kilometara severno od Osijeka. Početkom septembra, međutim, hrvatske oružane snage saopštavaju da je posle bitke koja je trajala celu noć, Bilje - izgubljeno. U pomoć "oslobodiocima" Baranje, Slavonije i Zapadnog Srema, stigao je i Milan Martić, šef milicije iz Knina, koji "pomaže u organizaciji i vođenju borbi". Polovinom septembra 1991. godine, gotovo cela Baranja je pod kontrolom srpskih teritorijalaca. U tom trenutku, stanje je takvo da još uvek postoji Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, Hrvatska je još uvek njen sastavni deo, a u njoj Slavonija odnosno Baranja, koja tog trenutka predstavlja najveće ratno žarište u Evropi. Iz Hrvatske je do tada već iseljeno više od 80.000 Srba i 50.000 hrvatskih porodica, od kojih je njih 30.000 prešlo u Mađarsku.

Branioci baranjskih sela tvrde da su "doskora" pucanje započinjale hrvatske oružane snage, a sada srpske. Srbi ne samo da brane svoja sela, već i osvajaju deo po deo teritorija iz "avnojevskih administrativnih granica Hrvatske". Kao "oslobodioci" svojih mesta, odmah nakon proterivanja hrvatskih oružanih snaga, u takvim mestima, Srbi uspostavljaju svoje organe vlasti. Osvajanjem odnosno "oslobađanjem" jednog mesta za drugim u Slavoniji - pomera se i granica Srbije. U javnosti i u sredstvima javnog informisanja sve češće se postavlja pitanje: gradi li se to velika Srbija? Tada to još niko ne priznaje, već se pominju nove granice Jugoslavije.

Srpske oblasti Slavoniju, Baranju, i Zapadni Srem čine pet opština: Vukovar, Osijek, Beli Manastir, Dalj i Vinkovci. Krajem 1991. godine predstavnici vlasti ovih opština upozoravaju da "Vinkovci i Osijek još nisu oslobođeni, a nema smisla, da privremena sedišta ovih opština i dalje budu u Tenji i Mirkovcima" (*Borba*, 7-8 decembar, 1991).

Rat u Slavoniji i Baranji, od samog početka se označava kao "priljavi rat". Obe strane svoje akcije masovnog proterivanja stanovništva dru-

ge nacionalnosti zovu - čišćenje. U početku su više stradali Srbi, a kasnije Hrvati. Prvo su hrvatski gardisti odlazeći u srpske kuće, navodno tražeći samo četnike i oružje, odnosili sve što im je dolazilo pod ruke, ostavljajući pustoš iza sebe; uz to je išlo maltretiranje domaćina i odvođenje u zatvor. Onda su to isto počeli da rade i Srbi. U osvojenim krajevima počeo je da cveta šverc, počev od oružja do prehrambenih namirnica. "Nije retkost da se srpskom narodu u pojedinim mestima podeli samo mrvica od pomoći upućene u robi, a da bi se nakon izvesnog vremena ona pojavila u privatnim prodavnicama. Više nije ni tajna da sve češće među Srbima zbog takvog ponašanja dolazi i do svađa, razlaza" (*Borba*, 14-15 septembar 1991). Primirje u Slavoniji koje je krajem septembra 1991. godine, po treći put potpisano, niko ne poštuje. Borbu za "oslobođenje" vode, uglavnom, dobrovoljci iz Srbije zajedno sa regularnom vojskom. Među njima je malo domaćih boraca, jer su oni kao izbeglice otišli - u Srbiju. Neki od njih imaju dosta novca, i voze luksuzne ukradene automobile; u javnosti počinje da se govori o "izbeglicama sa privilegijama", zbog olakšica i specijalnog tretmana koji u početku dobijaju. U svakom slučaju, samih Slavonaca je sve manje u prvim borbenim redovima. U dnevnom listu *Borba* navodi se sledeći primer: kada je jedinica teritorijalne odbrane, njih 120, uz pomoć Jugoslovenske narodne armije pošla ka Vukovaru, do samog grada stiglo je samo dvadesetak teritorijalaca, a među njima nije bilo domaćih boraca - oni su odustali (26. septembar 1991).

Početak novembra 1991. godine, počinje da se govori o dolasku "plavih šlemova" iz Ujedinjenih Nacija u Baranju. Predsednik Velike narodne skupštine Srpske oblasti Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema izjavljuje da snage Ujedinjenih nacija mogu da budu smeštene na liniji razdvajanja. Ovaj put je, međutim, rečeno i to, da Velika narodna skupština nema plan za zauzimanje Osijeka i Vinkovaca, jer - "mi smo nas etnički prostor oslobodili i oslobođenjem tog etničkog prostora, mi smo stali".

Krajem 1991. i početkom 1992. godine, na području Baranje rat sa Hrvatskom se i dalje nastavlja, uprkos brojnim primirjima; to je vreme kada će Srpska autonomna oblast (SAO) Krajina proglasiti Republiku Srpsku Krajinu što će se odraziti i na status Baranje. Dolazi do velikog egzodusa srpskog stanovništva iz Zapadne Slavonije u Baranju. Ante Marković napušta mesto predsednika savezne vlade Jugoslavije; najavljuje se podela Bosne i Hercegovine: Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini najavila je stvaranje posebne Republike, kao reakciju na

zahtev aktuelne Vlade Bosne i Hercegovine da Konferencija o Jugoslaviji prizna nezavisnost te republike, a razmišlja se i o tome da Bosna i Hercegovina bude konfederacija iz tri dela; Nemačka 23. decembra 1991. godine priznaje državno osamostaljenje Slovenije i Hrvatske; počinju pripreme za slanje "plavih šlemova" Ujedinjenih nacija na ove prostore, ali je uslov za njihov dolazak uspostavljanje trajnog primirja.

Početak aprila 1992. godine rat se vratio u Baranju. Hrvatske oružane formacije napadaju celu liniju odbrane, najjače iz pravca Valpova i Bilja. Artiljerijski se granatira Beli Manastir i pojačano napadaju sela Kopačevo i Žuta Jama. "Narod je u strahu", i ponovo se evakuše u Vojvodinu. Mađarska ulaže protest zbog mina koje padaju na njenu teritoriju u području Baranje. U srpskoj vladi ove oblasti kažu da je Hrvatima cilj da što više odlože dolazak "plavih šlemova" u Baranju, jer se hrvatske snage još nadaju da mogu da povrate "ovu, za svagda, izgubljenu teritoriju". Zbog neuspeha te operacije, učinjene su smene u osiječkoj operativnoj zoni hrvatske vojske. Po pisanju hrvatske štampe, "udar hrvatskih snaga je bio silovit, pa je protivničkoj strani uništeno 17 bunkera, 20 tenkova, pri čemu je smrtno stradalo 75 protivničkih boraca. Međutim, glavni cilj akcije nije ostvaren jer željeni teritorij nije osvojen. Štoviše, linija fronta čak je pomaknuta na štetu hrvatske strane. Bilanca na strani hrvatskih snaga takođe je tragična. Tokom pokušaja prodora, ubijeno je 14 hrvatskih vojnika, a gotovo 100 ih je ranjeno, što se smatra previsokom cjenom za akciju koja nije dala nikakav vojni rezultat. Nakon tog neuspjeha, artiljerija iz Baranje bombardirala je Donji Miholjac i Đakovo, koji dotad nisu bili razarani, a odmazda za pretrpljene gubitke među srpskim snagama stacioniranim u Baranji, nastavila se novim progonima Hrvata i Mađara iz baranjskih sela u Mađarsku" (*Borba*, 13. april, 1992).

U proleće 1992. godine mirovne snage Ujedinjenih nacija najzad stižu u Baranju i započinje vreme primirja, a Baranja postaje deo onoga što se u terminologiji Ujedinjenih nacija zove - "sektor - istok".

4. DRŽAVNOST BARANJE

Na zasedanju Velike narodne skupštine Srpske oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, od 9. oktobra 1991. godine, odlučeno je da se pozovu sve izbeglice iz ovih krajeva koje su našle utočište u Srbiji i Crnoj Gori - da se vrate "svom ognjištu". Članovi privremene vlade garantuju miran i bezbedan život, u "oslobođenoj oblasti". Život se normalizuje i uskoro će početi redovna nastava u svim školama po novom obrazovnom programu, koji važi u Republici Srbiji. Pošto u školama ima slobodnih mesta, mogu da se upišu i deca iz Vinkovaca, Osijeka i drugih gradova u Hrvatskoj. Potrebni su stručnjaci i radnici, kako bi se intenzivirao rad u privredi, i naročito, poljoprivredi. Ova će oblast rado primiti i srpske izbeglice iz Rijeke, Zagreba, Osijeka i drugih gradova. Posla ima za sve, jer, u tom trenutku u Slavoniji, Baranji i Zapadnom Sremu ima više od 10.000 slobodnih radnih mesta, a privredni je život u Baranji, "u usponu". Nova narodna vlast utvrđuje i ratnu štetu u ovoj oblasti, koja je ogromna. Uništeni su mnogi domovi i opljačkane kuće. Specijalne komisije Skupštine Srpske oblasti utvrđuju i imovinu koju je "napustio neprijatelj". Sva dobra su pod kontrolom vlade Srpske oblasti i "pripadaju čitavom narodu".

Predstavnici vlasti saopštavaju: "Ovo više nije Hrvatska, već nova Jugoslavija. Tražimo da imamo i svoje predstavnike u Predsedništvu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, jer mi smo sada Srpska oblast kao *posebna federalna jedinica*. Ako nas pozivaju u Hag, i tamo priznaju, zašto ne bi i u Beogradu. Hoćemo da se vojna sila postavi na granicu nove Jugoslavije, a ovde bi buduća granica trebalo da bude jedan novi kanal Dunav-Drava". Predsednik Velike narodne skupštine Srpske oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, uputio je pismo Predsedništvu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u kojem ga obaveštava da je ova oblast proglašena za "samostalnu federalnu jedinicu nove jugoslovenske države, a njena Teritorijalna odbrana postala je integralni deo oružanih snaga zemlje". Obe odluke su donete na ovom zasedanju Velike narodne skupštine od 9. oktobra 1991. godine u Belom Manastiru i one daju "puni legitimitet Srpskoj oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srem da bude direktno zastupljena u Predsedništvu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije". Pored toga, Velika narodna skupština Srpske Oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srem očekuje da će njen

predsednik ubuduće biti redovno pozivan na sednice Predsedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Zastupnik vlade Krajine i Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema odlazi na Konferenciju u Hag te na pitanje o tome da li je na toj konferenciji utvrđeno kakav je status Srba iz Hrvatske odnosno da li su tamo shvaćeni kao manjina ili zajednica, on odgovara da je "u originalnom dokumentu termin 'zajednica', a on znači jednu organizovanu zajednicu, na jednoj teritoriji, a to, opet samo znaci - državnost". Bilo kakva forma, direktna ili indirektna, u kojoj su Srbi "manjina" - ne dolazi u obzir. Jer, "iza Srba stoje dva fundamentalna dokumenta međunarodnog prava - Helsinška povelja i Pariska konferencija, a isto tako, i odnos snaga". Istovremeno, predsednik Vlade Srpske oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srem (Goran Hadžić) po povratku sa ove Konferencije izjavljuje: "Od opcija koje smo predlagali u Hagu, najbliža rešenju je *specijalni status* Srba. Nerešen je samo problem u okviru kog suvereniteta je taj specijalni status - suvereniteta Hrvatske ili Jugoslavije. Za nas je to Jugoslavija, osim ako narod ne odluči drugačije. *Opcija priključenja Srbiji ne bi mogla da bude izvedena*, i za sada se nećemo priključivati, ali svima mora biti jasno da smo *napustili Hrvatsku* i sa njom prekinuli pravni kontinuitet." (podvukla M. D.) Pomenuti specijalni status, podrazumeva *potpunu samostalnost*. Krajina će kada se rat završi, ići samo na ekonomsku i drugu saradnju sa Hrvatskom, kao i sa bilo kojom drugom državom.

Dva meseca kasnije, u Kninu se osniva nova Republika Srpska Krajina koja obuhvata sedamnaest opština; njen predsednik je Milan Babić, a glavni grad Knin. Istovremeno, u Belom Manastiru predsednik Velike Narodne Skupštine Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema obraća se poslanicima objavljujući odluku o tome da Slavonija, Baranja i Zapadni Srem i Srpska autonomna oblast Srpska Krajina, čine u buduće *novu federalnu jedinicu srpskog naroda - Srpsku Republiku Krajinu*. A predsednik vlade Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema, objašnjava, zatim, da to što se odluka o proglašenju republike donosi na dva mesta, u Kninu i Belom Manastiru, znači da je reč o oblastima koje su geografski odvojene, ali koje su najzad, dobile svoju *vlastitu državnost*. One su to zaslužile i 1918. i 1945. godine. Odluka o proglašenju Republike Srpske Krajine ima "veću specifičnu težinu od odluka AVNOJ-a".

Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem pristupila je, dakle, Republici Srpska Krajina sa sedištem u Kninu, ali detalji oko organizacije vlasti na ovako prostorno odvojenim teritorijama - nisu precizirani. Na-

glašava se da Srpska oblast neće biti samo okrug nove republike s proširenim ovlašćenjima, te da će se više detalja znati nakon predstojećih razgovora dva predsednika. Ipak, predsednik Srpske oblasti naglašava: "Ranije je Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem bila u sastavu Jugoslavije, a sada najpre pripada Republici Srpska Krajina, a tek posredno federaciji", što znaci da se Srpska oblast samostalno neće obraćati Evropskoj zajednici radi priznanja, već će taj zahtev uputiti Republika Srpska Krajina, ali ne Evropskoj zajednici, već Ujedinjenim nacijama i svim zemljama sveta pojedinačno. Ipak, već sutradan u sedište Evropske zajednice, stiže šest (ne)očekivanih prijava za priznanje novih država na Balkanu, među kojima je i ona iz Krajine. Za ovu, kao i prijavu sa Kosova, Evropska zajednica je odlučila da nije "važeća".

Najzad, početkom 1992. godine odlučeno je da će pod zaštitu Ujedinjenih nacija doći sve tri Krajine: Istočna Slavonija, Zapadna Slavonija i Krajina. Po Vensovom planu (Cyrus Vance) predviđeno je da sve jedinice - Jugoslovenska narodna armija (JNA), Zbor narodne garde (ZNG) i Teritorijalna odbrana (TO), kao i sve paravojne, neregularne i dobrovoljačke jedinice - budu povučene iz područja u koja dolaze "plavi šlemovi". Uz to, olakšaće se povratak onima koji to žele, a raseljeni su tokom skorašnjih neprijateljstava. Pod okriljem Ujedinjenih nacija, u Istočnoj Slavoniji ce biti zaštićene sledeće opštine ili delovi opština: Beli Manastir, područja istočno od Osijeka, Vukovar, te neka sela u krajnjem istočnom području vinkovačke opštine.

5. KONSOLIDACIJA VLASTI I PRIVREDE: RATNI KOMUNIZAM

a) Uspostavljanje nove vlasti

Krajem oktobra 1991. godine, u Baranji je gotovo zaokruženo uspostavljanje nove civilne vlasti. O tome najbolje govori niz odluka koje je donela samo opština Beli Manastir. Po tim uredbama, sva preduzeća, ustanove, državni organi kao i svi zaposleni u njima - rade pod ratnim uslovima. Svi nezaposleni, a za rad sposobni muškarci i žene koji nisu angažovani u jedinicama teritorijalne odbrane, podležu - radnoj obavezi. Dužni su da skidaju letinu i tako zarađeni novac usmeravaju u "budžet". Ukidaju se svi godišnji odmori, a rukovodioci koji ne uspostave redovnu proizvodnju u preduzećima, biće smenjeni. Prodavnice će raditi

dvokratno; biće zabranjeno točenje alkohola u gostionicama od 17 do sutradan u 9 časova; vlasnicima se moraju vratiti oduzeta vozila, te privremeno oduzeti radio-stanice od lica koja ih poseduju. Svim zaposlenim u opštini isplaćuje se mesečna zarada u jednakom iznosu - u bonovima, i to iz "budžeta", sve dok se ne donese drugačija odluka. Isti iznos dobijaju i penzioneri i borci iz Drugog svetskog rata, "čija primanja iz Hrvatske ne pristižu", a centar za socijalni rad će voditi računa o poslovima racionalnog snabdevanja socijalno ugroženih lica. Predstavnici vlasti ističu da je jedno sigurno: u Baranji gladnih tokom zime neće biti, i pored pomanjkanja novca "koga su hrvatske vlasti odlazeći ponele sa sobom" (*Borba*, 25. oktobar 1991.). Odlučeno je, dalje, da se svim licima koja su se nalazila u "neprijateljskim snagama", i licima koja su im pomagala, kao i članovima njihove uže porodice, *zabrani povratak* u Baranju. Procenjuje se da je Baranju napustilo oko 15.000 njenih bivših žitelja, Hrvata i Mađara.

Ako se ogrešio ili učestvovao u borbama na suprotnoj strani samo jedan član neke porodice, niko od njih u Baranju neće moci da se vrati. Vlada je pozvala sve one koji se "nisu ogrešili", Hrvate, Srbe, Mađare i druge, da se vrate na "svoja ognjišta i da oberu letinu". To je trebalo da urade do 25. septembra, ali je bio zanemarljiv broj onih koji su došli. Ostaje stav da se "ne primaju ni sada ni u buduće" (*Borba*, 2. decembar 1991.). Ne samo da se ne može vratiti ni jedan Hrvat, niti pak porodica čiji je samo jedan član učestvovao u Ministarstvu unutrašnjih poslova ili Zboru narodne garde Hrvatske, već se razmatra i mogućnost da se zabrani povratak i Srbima, onima koji se nisu odazivali pozivima da učestvuju u borbama za odbranu Baranje. Kada je reč o povratku izbeglih, zabeleženo je da se u 37 srušenih kuća u selu Čelije vratilo četiri porodice, jer "nisu svi Hrvati ustaše, kao što ni svi Srbi nisu četnici". Međutim, jedne noći, stanovnik Bobote, sela odmah uz Čelije, čuvši da se vraćaju Hrvati, "uzme Rekler sa prigušivačem i ubije četiri glave iz tih porodica koje su se vratile na svoje ognjište" (*Borba*, 1-2 januar 1992.).

Odlučeno je isto tako, da se sva imovina preduzeća i radnji čije je sedište u Hrvatskoj i Sloveniji, oduzme i prenese radnjama u Baranji, a da se ostvaren prihod od prodaje knjži u korist budžeta. U Baranji su inače, prestali da važe zakoni Hrvatske, a prihvaćeni su savezni propisi i zakoni republike Srbije.

Kad je reč o uspostavljanju nove vlasti, pravilo je: "prvo odbrana, pa privreda" jer se očekuje da vojna komanda u Baranji, uvedena krajem

1991. godine, može znatno da doprinese stabilizaciji civilne vlasti. Vlast i armija bi trebalo da usklade, pre svega, odbranu Baranje koja je još uvek veoma aktuelna, a posle da "u sadejstvu" omoguće preduzećima na toj teritoriji da što uspešnije privređuju. Preduzeća rade sa smanjenim brojem radnika jer se mnogi nalaze u jedinicama teritorijalne odbrane, na nasipu duž reke Drave prema Osijeku, i zapadno prema Valpovu. Među njima ima i radnika bez kojih ne može da se organizuje redovna proizvodnja u preduzećima, pa je jedan od zadataka vojne uprave da takve stručnjake oslobodi odbrambenih zadataka i prebaci ih u redovnu proizvodnju. Ukratko, očekuje se da će se - zajedničkom akcijom predstavnika civilne vlasti, pre svega, javnog tužilaštva i osnovnih i viših sudova koji već deluju u Baranji, i predstavnika vojne komande - veoma brzo postići stabilna vlast.

(b) Ekonomski život

Teško je reći koliko krajem 1991. godine, kada u Baranji počinje ponovo da se organizuje privredni život, još uvek ima rata, a koliko mira - kakve probleme nameće front, a kakve "pozadina" i kako, uopšte, teče konsolidacija nove vlasti. Sigurno je, ipak, da se u to vreme, tamo još uvek vodi rat; stiglo je 7.000 izbeglica pridošlih iz Zapadne Slavonije; letina nije skupljena. Važi opšte pravilo da se zbog rata, prvo mora obezbediti front, pa potom sve ostalo. Sve je na "budžetu" iz koga se finansira i odbrana i izbeglice koje su došle bez dinara u džepu. Činjenica je da se u Baranju naseljavaju izbeglice koje su najsiromašnije. Početkom 1992. godine, na primer, u dnevnom listu *Borba*, vodi se višemesečna polemika oko toga kako se u gradić Ilok, useljavaju izbegle porodice vojnih lica i stručnjaka, što se smatra privilegovanim naseljavanjem.

Krajem 1991. godine, Baranja bi trebalo ponovo da dobije struju; mreža dalekovoda oštećena je za oko pet procenata. Najveći problem je uklanjanje mina sa i oko objekata elektroprivrede, te je zato odlučeno da ekipe radnika borave na terenu u pratnji vojske, kako bi se izbegle nesreće poput one u Ernestinovu kada je nekoliko radnika elektrodistribucije naišlo na minu i stradalo.

Izvršni savet opštine Beli Manastir donosi odluku o *zabrani prenosa imovine* u Baranji. Tom odlukom se zabranjuje sklapanje svih ugovora kojima se prenosi pokretna i nepokretna svojina između Srba, Hrvata i

Mađara odnosno pripadnika različitih naroda i nacionalnih manjina. Ova zabrana važi od 15. januara 1992. godine, a ukoliko su takvi ugovori već bili sklopljeni, smatraće se ništavnim. Motivi za donošenje ovakve odluke su u činjenici da je prethodne godine u Baranji bilo pokušaja pojedinih Srba da pretnjama Hrvatima i Mađarima koji su ostali u Baranji, iznude potpisivanje ugovora o prodaji zemlje, kuća ili poljoprivredne mehanizacije.

U proleće 1992. godine pred Sekretarijatom za zapošljavanje u Belom Manastiru viđaju se redovi u kojima stoje ljudi stari pedeset i više godina. Većina su izbeglice, mada ima i meštana. Svi oni započinju svoj radni život iz početka. Od januara do maja 1992. u Baranji je zaposleno oko 8.000 ljudi, uglavnom u poljoprivredi. Odbrana Baranje i setva imaju apsolutni prioritet u svim delatnostima. Do početka maja meseca 1992. godine, zasejano je i obrađeno više od 90% zemlje u kojoj, kako se oduvek govorilo, i kišobran može da rodi kad se u nju zabode.

Kada je reč o organizaciji privrednog života u "oslobođenoj" Baranji, može se zaključiti da je tu reč o režimu *ratnog komunizma* u kome nema ni novca, ni tržišta, ni privrede, i u kome je sprovedena administrativna raspodela dobara na osnovu spiskova ili bonova, a i to što se raspodeljuje - ne proizvodi se u samoj Baranji već kao pomoć stiže iz Srbije. Uz to je, naravno, nezaobilazna poluvojna organizacija vlasti i opšta disciplina, kao i jednakost i jedinstvo podanika. Ukratko, dakle, kao što se navodi u nedeljniku *Vreme* - "šta je imalo da se etnički očisti - već je očišćeno; čeka se još samo referendum o ujedinjenju sa Saveznom Republikom Jugoslavijom. Došlo je doba Pola Pota: nema novca, nema tržišta, nema 'buržoaskih predrasuda': malobrojni stanovnici Vukovara moraju da paze šta govore; inače bi mogli da 'pišu izjavu'" (*Vreme*, 3. avgust 1992:22).

(c) Nacionalne manjine

Početkom januara 1992. godine, predsednik Demokratske zajednice vođanskih Mađara, u pismu upućenom Generalnom sekretaru Ujedinjenih Nacija, traži zaštitu za 25.000 Mađara koji su, izbegavajući vojnu obavezu, napustili Jugoslaviju. Oni su odbegli pred ratnim strahotama i nasilnom mobilizacijom, najčešće zajedno sa ostalim članovima svojih porodica, a sada ne smeju da se vrate zbog straha da ne budu pozvani na "vojnu odgovornost". U njihovom slučaju se ne radi o nedostatku građan-

ske lojalnosti, već o tome da oni, jednostavno, nisu hteli da učestvuju u građanskom ratu. Pošto je tu reč o procentu od 7 do 8 odsto te populacije, može se govoriti o nasilnom menjanju nacionalnog sastava stanovništva, smatra predsednik Demokratske zajednice vojvođanskih Mađara. On ukazuje i na tragediju Mađara iz Hrvatske, odnosno iz Baranje i Slavonije, koje su bili mobilisali hrvatski organi vlasti, i koji su, nakon zauzimanja Baranje, skoro svi odbegli. Nakon zauzimanja odnosno oslobađanja Baranje, njima je nova srpska vlast praktično zabranila povratak.

Krajem marta 1992. godine, iz Istočne Slavonije počinju da beže Ukrajinci i Rusini. Savez Rusina i Ukrajinaca u Jugoslaviji traži zaštitu od nepoznatih grupa koje noću, nekažnjeno, pljačkaju, ubijaju i maltretiraju pripadnike ovih narodnosti, držeći ih u neprestanom strahu za goli život. Ovo Udruženje je poslalo telegram Vladi Srpske Oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, zbog iseljavanja Rusina i Ukrajinaca iz sela Petrovac i Mikluševac, zbog pritiska i zlostavljanja. Udruženje je od ove vlade tražilo da se u mestima Baranje uspostavi "normalna civilna vlast i milicija" kako bi se stalo na kraj grupama koje maltretiraju stanovništvo. One ne štede nikoga, čak ni Srbe koji imaju razumevanja za svoje komšije.

O sudbini pripadnika nacionalnih manjina sa ovog područja, koji su odbili učešće u bilo kojoj političkoj stranci na tlu Hrvatske, i koji su se, kada je ovaj rat počeo, osetili ugroženim od svih - nije ovde moguće posebno govoriti. Neki od njih proveli su i po dva meseca u podrumima i svakojakim skloništim, a posle pada Vukovara odvedeni su u logore, uglavnom, u Sremsku Mitrovicu. Jedan od njih, Ukrajinac, kaže da su brzo bili pušteni kućama, jer im nisu ništa mogli "zameriti", pošto nisu imali oružja, nisu nosili uniforme, "niti su išli na stranačka okupljanja". "Mnogi od nas kad smo došli u svoja sela zatekli smo druge ljude u svojim kućama... No, ovde su naša groblja. I staro i srednje i novo. Mi ćemo se tu vratiti. Jednako tako mislim da će se na svoja ognjišta morati vratiti i Srbi iz Zapadne Slavonije, jer i tamo su njihova groblja. Zašto dozvoliti da neki nedoučeni ljudi, koji misle da se sav narod može preseliti kao magacinska roba, s jednog na drugi kraj, čine to što čine. To treba sprečiti kao jednu ludost u koju je neko ugradio svoj sistem"(Borba, 26. mart, 1992). Sa područja Baranje, u Vojvodinu je proterano 115 Ukrajinaca i Rusina. U svom protestnom telegramu, oni pitaju: ko je odgovoran za to, i da li iza etničkog "čišćenja terena" stoji Vlada SAO Krajine? Ko stoji iza raznih paravojnih formacija, i ko odgovara za njihove

zločine? Ko je odgovoran za one nedužne ljude koji su poginuli, zaklani i nestali posle "oslobađanja" Vukovara i njegove okoline? Ko, zašto, koga i odakle iseljava, s kojim pravom i pod čijom zaštitom?

(d) Policijska država

Ostvaruje se prognoza mnogih da će na prostoru Slavonije i Baranje, tek posle rata - doći rat - onaj mirnodopski, borba za vlast među "oslobodiocima", među samim Srbima, dakle. Na poslednje dve sednice Velike narodne skupštine u Baranji, jasno su izdiferencirane tri grupacije: (1) oni koji su došli na vlast na osnovu toga što su se prvi digli protiv hrvatske vlasti, povlačeći mase za sobom i (2) oni koji su se kasnije uključili u borbe, te sada žele da se uključe u raspodelu vlasti; te (3) borci koji su celo vreme proveli na ratištu i koji i dalje brane te krajeve. U ovim se borbama između nekadašnjih prvoboraca i onih koji su bili u pozadini, oko toga ko će zauzeti bolji položaj u hijerarhiji društvene moći - poteže i oružje. Uopšte, ljudi sve više počinju da se žale kako je Baranja postala prava policijska država. Uveče se, posle 22 sata, jednostavno, ne sme izlaziti iz kuće. Nekadašnji ratnici su postali pljačkaši, koji upadaju u tuđe kuće i odnose sve što im se dopadne. U etnički očišćenoj Baranji, gde krajem 1992. godine živi oko 40.000 ljudi, nijedan stanovnik više nije siguran za svoj život. Čak ima primera da se u srpskim selima postavljaju barikade, ali ne zbog Hrvata, već zbog suseda - Srba iz okolnih sela. Sve je više registrovanih optužbi koje žitelji Baranje iznose protiv pravosudnih organa, za koje tvrde da i pored svih uslova za rad - nemaju nikakvih rezultata. Predsednik Izvršnog saveta opštine Beli Manastir, tvrdi da se po ulicama Baranje slobodno šeta više od 50 ubica. Zna se da je jedan bračni par iz koristoljublja, ubio 17 ljudi, ali ih nije stigla nikakva kazna (*Borba*, 1. oktobar 1992). Pljačke i ubistva su svakodnevne pojave, a recept je jednostavan: najpre se kuca iz koje su pobjegli Hrvati - opljačka i iz nje sve odnese, a onda se "za pokriće" u nju usele izbeglice. Zbog svega ovoga ljudi, naravno, odlaže, te postoji strah da će Baranja ostati bez stanovnika i branilaca. Možda bi ovde bilo dobro podsetiti na napred već navedeno kratko zapažanje istoričara Dušana J. Popovića o tome da je nekada jedna od suštinskih odlika Baranjaca bila upravo to što je među njima kriminal bio gotovo - nepoznat.

U jesen 1992. godine, zamenik vojnog komandanta UNPROFOR-a, kao jedan od najozbiljnijih problema sa kojim se svi suočavaju, ističe potrebu razoružanja 17.000 pripadnika *specijalne milicije* Republike Srpske

Krajine, koja teroriše veliki deo stanovništva. On kaže kako "posebno u sektoru 'istok' vlada pravo bezakonje: sudovi ne rade, policija ne istražuje, tužitelji ne tuže. Tamo ima mnoštvo pripadnika tzv. specijalne milicije, teško naoružane, koja teroriše veliki deo stanovništva. To je specijalna milicija tzv. Republike Srpske Krajine. Nismo sigurni da vlast Srpske Krajine ima kontrolu nad njima... Mnogo je i kriminalaca i gangstera iz Srbije u toj oblasti. Zapravo, razoružanje oko 16.000 -17.000 pripadnika specijalne milicije Republike srpske Krajine je nas glavni problem. Bez demilitarizacije pripadnika specijalne milicije u Baranji i drugim delovima istočne Slavonije, nema uspeha mirovne misije Snaga Ujedinjenih nacija za zaštitu (UNPROFOR-a)" (*Politika*, 2. oktobar 1992).

6. NOVA KOLONIZACIJA BARANJE

U celoj Baranji, ponajviše u Belom Manastiru, odmah po njenom "oslobođenju", novembra meseca 1991. godine, počela je nova kolonizacija. U kuće koje su nekad bile vlasništvo hrvatskih porodica, a koje su početkom rata izbegle iz Baranje, sada se useljavaju srpske izbeglice iz unutrašnjosti cele Hrvatske. Do kraja novembra 1991. godine, u napuštene kuće u Baranji uselilo se oko 5.000 Srba izbeglica, a ostalo je još oko 10.000 praznih kuća.

U celoj oblasti Baranja postoje 42 naselja, a pre početka rata, kao što je već rečeno, opština Beli Manastir imala je 54.000 stanovnika. Od toga je, iz 30 sela Baranje izbeglo oko 15.000 Hrvata, uglavnom, u susednu Mađarsku. Najviše srpskih izbeglica u ove kuće došlo je iz Grubišnog Polja, iz Zapadne Slavonije, čime je popunjena samo jedna trećina napuštenih kuća. Izbeglice dobijaju kuće kao privremeni smeštaj, "do konačnog rešenja jugoslovenske krize". Svi oni koji su se naselili u Baranju, odmah se i zapošljavaju, zavisno od kvalifikacija koje imaju, ali dobijaju i njive da beru letinu. Predviđa se da će kolonizacija biti jedan *kontinuirani proces* u Baranji. Tako se planira da će u Bilju, u najskorije vreme biti mesta za oko 3.000 novih žitelja; u Torjanicama ce biti smešteno 200 domaćinstava; Belom Manastiru 300; Cenjincu 140 porodica; Dardi 250; Karancu i Kneževim vinogradima oko 200 porodica.

U Baranji je ostalo da živi oko 5.000 Hrvata. To su mahom Sokci, starosedeooci. Selo Popovac u Baranji u kome je pre početka rata bilo 1.500 stanovnika, prepolovljeno je - više od 700 Hrvata otišlo je u susednu Mađarsku. Nakon "oslobođenja" Baranje, vratilo se samo njih

šestoro. Slično je i u drugim selima. Srbi - doseljenici, kažu da je Baranja za njih - "zemlja tuđih kuća". U selo Kozarac je doseljeno stotinak srpskih porodica iz Grubišnog Polja. Ono što se tamo čuje tipična je priča svih kolonista: "Ovde smo dobili sve: kuću, nameštaj, mačku, psa, a bivši gazda je čak i pušku ostavio. Imamo krov nad glavom, ali, ipak, nemamo unutrašnji mir. Danju radimo, ali kada se legne, zečiji je to san. Teško je zaspati jer si legao na tuđi krevet, tuđi jastuk ti je ispod glave. I ti ljudi koji su odavde otišli znam da nisu ovo imanje lako stekli. I oni su u nekom strahu morali da pobegnu. Verujem da ni oni nisu svi ustaše, da nisu svi klali" (*Borba*, 2. decembar 1991).

Zbeg Srba iz 18 sela bilogorske opštine Grubišno polje, koji je 5. novembra 1991. godine razmešten u šest gradova Srbije, svoje krajnje utočište naći će u hrvatskim selima Baranje. Odluka je obnarodovana na sastanku predstavnika ovih sela sa predstavnicima Matice iseljenika Srbije. Rečeno je da je ovakvo rešenje - privremeno. Ovakvo rešenje je prihvatila većina izbeglica i već je delegirano nekoliko njihovih predstavnika koji će krenuti u "izviđanje terena". Referent zadužen za smeštaj izbeglica u baranjska sela, rekao je da je još početkom septembra, zajedno sa predsednikom Crvenog kriza Hrvatske, za područje Baranje predložena srpsko-hrvatska razmena izbeglica po obrascu: "kuća za kuću, zemlja za zemlju, glava za glavu".

Ove izbeglice koje bi trebalo, dakle, da se nastane u napuštenim hrvatskim selima Baranje, doneće tu odluku na osnovu preporuka koje će im dati delegacija njihovih izaslanika. Njima će se pridružiti i izbeglice koje su ostale u Banja Luci i Skender Vakufu. Prema glasovima onog dela zbega 400 ljudi koji je došao u Srbiju, Baranju je kao mogući zavičaj prihvatila polovina. Mnogi od njih, međutim, samo uslovno - dok ne vide mesta u koja će biti smešteni. Referent za naseljavanje Baranje, osim krova nad glavom, obećao je i obrađivanje zemlje tzv. "domaćinstava za izdavanje" kao i celokupnu mehanizaciju i preostali stočni fond iz takvih domaćinstava. Ne krije se interes Baranje da ovakvim rešenjem "privredno zaživi" i pri tom, još pojača redove svoje odbrane. Po njegovim rečima: Baranja može da pruži utočište za 15.000 ljudi; ona raspolaže sa 100 praznih lokala i sa 4.000 upražnjenih radnih mesta. Mnoge izbeglice, međutim, htele su da se vrate u stari zavičaj, nazad u Bilogoru, da se u banjalučkom korpusu bore za oslobađanje svojih sela.

Za proces kolonizacije u Baranji, veoma je karakterističan slučaj izbeglica iz Zapadne Slavonije. Zadržaćemo se na njemu, zato što bi u celoj ovoj tragediji - taj primer mogao da ukaže na početak prakse planiranja nasilnog premeštanja stanovništva. U kasnu jesen, u novembru mesecu 1991. godine, veliki broj Srba je pokrenut iz Zapadne Slavonije, sa Papuka i Bilogore. Govorilo se o izdaji Jugoslovenske narodne armije zbog čega su morali da napuste svoje kuće pred hrvatskim napadima. Izgleda da su ljudi zaduženi za kolonizaciju Baranje, imali udela u njihovom egzodusu. Po svemu sudeći, želeli su da ovo srpsko stanovništvo što pre nasele u Baranju. Ovo je jedan od primera opšteg haosa u migracijama stanovništva ovog podneblja i nesreći naroda koji u tome učestvuje. Primer ovih migracija iz Zapadne Slavonije je, svakako, tipičan. Pogubna ideja o prisilnom preseljenju naroda je time počela da se ostvaruje, a praksa zajedničkog života, ili, makar, komšijskog uvažavanja, dobila je "formulu po kojoj Zapadna Slavonija mora ostati bez Srba, a Baranja bez Hrvata".

Pošto su Srbi "oslobodili" Baranju, Hrvati su krenuli u ofanzivu i "očistili" svoje teritorije u većem delu Zapadne Slavonije. Oko 15.000 izbeglica, Srba sa Papuka, Bilogore i dela Ravne Gore, u zbegu je napustilo svoja sela, a deo njih je smešten u sportsku dvoranu u Banja Luku, gde im je rečeno: "Ovih dana oslobađamo teritorije, dobićete što smo i imali". Sa televizijskih ekrana mogle su jasno da se čuju poruke ovih ljudi koji su prozivali Jugoslovensku narodnu armiju ("Izdali su nas"), srbijansku vlast ("A gde su oni sad da nas zaštite?"), i sami sebe ("Krenuo sam s golom dušom, a sad mi je žao"). Zajednički imenitelj njihovih žalopojki, bio je sveden na dve reci: "prodati smo"!

O ideji da se međunacionalni sukobi u Jugoslaviji reše ili teritorijalnom podelom, ili pak masovnim egzodusom stanovništva, armijski kontrolisanim, a politički "dobrovoljnim", u javnosti, a naročito štampi, počinje da se govori i piše kao o nameri koja nije nimalo nova. Sve su češća podsecanja da je o tome, navodno, bilo govora i na onom famoznom sastanku Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana u Karađorđevu. Hrvatska štampa je čak, po onome kako to prenosi beogradska štampa, objavila informaciju da je glas u prilog tome dao i Alija Izetbegović. Osim toga, u hrvatskoj štampi je više puta objavljena informacija o tome da su čak i Ujedinjene nacije spremne na tu vrstu pomoći. Navodno, već je izdvojeno 10 milijardi dolara (u prvobitnom planu predviđeno je preseljenje 250.000 porodica kojima bi pripala migracijska pomoć od po

40.000 dolara) za masovno preseljenje manjinskih delova jugoslovenskih naroda u svoje "matične" države, a da bi ovakav projekat "planske migracije" mogao imati realno utemeljenje - dokaz je "bilogorsko" i "papučko" raseljavanje i "baranjsko naseljavanje" (*Borba*, 23. decembar 1991). Ideja o prinudnom preseljavanju i raseljavanju stanovništva Jugoslavije je, dakle, sa ili bez dogovora tajne diplomatije, postala stvarnost s kojom su morali da se suoče milioni ljudi. Sve su češća traženja opravdanja ovih egzodusa u podsećanjima na poratnu kolonizaciju od pre pet decenija, onu iz 1945. godine. Razlika je, naravno, ogromna jer je onda bila reč o rešavanju ekonomsko- socijalnih, a ne nacionalnih problema, koji sada pokušavaju da se reše na jedan krajnje nehuman i ne-civilizacijski način.

Već u januaru 1992. godine, međutim, Vlada Zapadne Slavonije donosi odluku da je naseljavanje izbeglicama Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema *privremeno*, i da treba "početi vraćati narod na ognjišta u Zapadnu Slavoniju". Istovremeno je doneta i zajednička odluka obe ove vlade da se podvrgnu ispitivanju pojedinci u komisijama koje su donele rešenja o naseljavanju Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema. Odluka je vlade i Skupštine Zapadne Slavonije da se ne može govoriti ni o kakvom iseljavanju naroda iz Zapadne Slavonije i naseljavanju bilo Istočne Slavonije ili nekog drugog dela Jugoslavije. Na razgovoru u Erdutu se zato došlo do zajedničkog zaključka, da je u pitanju bio privremeni smeštaj tih ljudi, "kako ne bi bili po raznim halama ili drugim neodgovarajućim mestima. Srpski narod Zapadne Slavonije mora se vratiti na svoja ognjišta: "Bilo je raznih insinuacija i raznih emisara koji su svojim delovanjem pokrenuli narod na egzodus. To su činili na svoju ruku i samoinicijativno, ko zna za čiji račun. Bilo je, na žalost, među takvima, i ljudi iz vlade Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema, ali ta vlada je čvrsto na stanovištu koje smo dogovorili" - kaže predsednik vlade Zapadne Slavonije. "Trenutno je u Istočnoj Slavoniji smešteno između 10.000 i 12.000 izbeglica. Nakon stišavanja ratnih strasti, ljudi su shvatili da im je mesto tamo odakle su došli. Mnogi se raspituju o mogućnosti povratka" (*Borba*, 21 januar 1992).

Kako je pokrenut ovaj egzodus, da li samo zbog "mešetara" koji su dolazili u Zapadnu Slavoniju? Mešetari su pokrenuli ovaj egzodus, kategoričan je predsednik vlade Zapadne Slavonije (Veljko Džakula) - došlo se već i do pojedinih imena, i oni će odgovarati. Po njegovom objašnjenju, uzroci ovog egzodusa su bili dvojaki. Najpre, ljudi su bili dugo na frontu i psihički i fizički su bili iscrpljeni, mediji su govorili o

masakru i zločinima nad stanovništvom, te je popustila "koncentracija i izdržljivost". Dovoljno je bilo da jedna porodica krene, da bi sve dalje išlo lančano. To je bila stihija koju onda nije bilo moguće zaustaviti. Jedan deo ljudi je napustio to područje zbog svog kukavičluka - i da bi opravdao svoj odlazak - proneta je vest kako smo izdani, prodani i ostavljeni, a da nas na prostorima Baranje čekaju kuće, njive, oranice, i što šta drugo. Ljudi su bili u dilemi: hoće li preživeti tamo gde ih čeka sukob do istrebljenja ili će napustiti ognjišta i otići tamo gde ih nešto čeka. U svim tim dilemama pojavili su se "određeni ljudi koji su delovali po terenu, a mi smo im teško ulazili u trag". Drugo objašnjenje, "o kome se mora otvoreno govoriti", svodi se na to da su na područje Zapadne Slavonije došli članovi Srpske radikalne stranke dr. Vojislava Šešelja. U prvoj grupi došli su zaista disciplinovani članovi, ali su kasnije dolazili ljudi za koje sada sumnjamo da su ubačeni, jer njihove namere nisu bile ni malo dobronamerne. Štaviše, oni su svojim ponašanjem uznemiravali, pa i zastrašivali stanovništvo (*Borba*, 22. januar, 1992).

U svom apelu za spas Srba u zapadnoj Slavoniji, Vladika Lukijan, episkop slavonski govori o "paklenom egzodusu" 150.000 Srba iz Zapadne Slavonije, usred zime. Zbrku oko ovog egzodusa potvrđuje i detalj iz njegovog apela, u kome on doslovce kaže: "Ustaše danima nisu smele ući u srpska sela, misleći da je to neka taktika da se namame u zamku, tj. nisu mogli verovati da će Srbi otići tek tako, bez borbe" (*Politika*, 30. oktobar 1991). On dodaje da se u Zapadnoj Slavoniji nalazi 70 srpskih sela i da je ta teritorija strateški vrlo važna jer iako je mala, poseduje autoput, prugu Beograd-Zagreb, plovni tok reke Save i naftovod.

Kao jedno od objašnjenja ovog migracionog talasa sa Papuka u Baranju, navođeno je i sledeće. Zbog poznatih međunacionalnih problema, u Hrvatskoj je donet "Zakon o pravima i slobodama narodnih i nacionalnih manjina ili etničkih grupa u Hrvatskoj", koji su mnogi nazvali "Zakonom o Srbima". Ovaj Zakon o pravima manjina, Sabor Hrvatske je usvojio po hitnom postupku, 8. maja 1992. godine. Po tim izmenama Ustavnog Zakona, bilo je planirano da će se u Hrvatskoj formirati dva srpska kotara, Knin i Glina, koji će obuhvatiti jedanaest opština u kojima Srbi imaju nadpolovičnu većinu. Trebalo je da ovi kotarevi imaju teritorijalnu i političku autonomiju, a da se ingerencije hrvatske vlasti u tim područjima smanje. Donošenje ovog zakona budno je nadgledala Evropska Zajednica, čija je delegacija "doslovno izdiktirala zakonodavcu sve odredbe koje je smatrala

neizbežnima". Nije li zato srpski živalj "pomeran" sa Papuka i Slunja? Srbima je ponuđena neka vrsta autonomije u etnički čistim enklavama, a hrvatskom je narodu, zauzvrat, omogućena etnički "prazna" teritorija. Samo se tako mogla objasniti ravnodušnost Jugoslovenske narodne armije prema strateški vrlo važnim tačkama u Zapadnoj Slavoniji, pokazuje analiza tekstova vojnih komentatora.

Najzad, moralo bi se ovde ukratko osvrnuti i na pokušaje povratka izgnanih Hrvata i Mađara u Baranju. Prvi put se o organizovanom povratku Hrvata i Mađara u njihove domove, pominje na radio Osijeku u maju mesecu 1992. godine, kada se kaže da će "30.000 Hrvata proteranih sa privremeno okupirane teritorije Baranje" nenaoružani, krenuti "u svoja napuštena ognjišta" (*Borba*, 14. maj 1992). Tada se navodi podatak da broj Hrvata i Mađara koji su napustili celu teritoriju Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema iznosi 100.000. Predstavnici Snaga Ujedinjenih nacija za zaštitu (UNPROFOR) nisu imali razumevanja za ideju da se 30. septembra 1992. godine, oko 100.000 izbeglica - Hrvata i Mađara vrati u svoja sela, kada je njih nekoliko hiljada krenulo prema Antunovcu. Najavljeni "marš mira" nisu omogućili predstavnici UNPROFOR zbog postojanja miniranih prelaza na tom putu, a pre svega, zato što nije postignut politički dogovor o njihovom povratku u Baranju i Slavoniju.

Vlasti u Baranji ističu da do povratka izbeglica može doći tek nakon političkih dogovora obe zaraćene strane, i to uz posredovanje UNPROFOR-a i Visokog komesarijata za izbeglice, "što znači da se moraju poštovati zakoni u Republici Srpska Krajina, a po Vensovom planu u Baranji sada važe zakoni civilnih vlasti". Za povratak izbeglica postoji i određeni postupak, a to je da se Visokom komesarijatu za izbeglice podnose *pismene molbe* koje se razmatraju i na koje se daju odgovori. Svi se nikada neće moći vratiti jer je dobar deo njih učestvovao na neprijateljskoj strani, a za takve u Baranji više nema mesta. Svi koji podnose molbe za povratak dobiće odgovore u predviđenom roku od 90 dana, ali je za sada mali broj onih koji se mogu vratiti, jer je već *podneto i 15.000 krivičnih prijava* protiv onih koji su učestvovali na neprijateljskoj strani, pa će im se suditi u odsustvu. Ukoliko i dođe do povratka izbeglica, to se ne može raditi *jednostrano*, u smislu da se samo izbegli Hrvati i Mađari vraćaju na svoja ognjišta u Baranju. Povratak izbeglica treba da ide *"obostrano"* - nakon dogovora, što znači da se moraju stvoriti uslovi da se Srbi, koji su izbegli sa svojih ognjišta, takođe vrate u svoje domove. Uz to se dodaje da su ove teritorije za Hrvate

"zauvek izgubljene", i da "najviše čarki ima baš oko Baranje", a ovakvi pokušaji povratka izbeglica mogli bi da znače i početak novog rata. Srbi štite 130 kilometara granice koju brane od ovakvog povratka Hrvata i Mađara. Ističu da i Srba koji su izbegli iz Zapadne Slavonije, ima više od 100.000. Kad je reč o Hrvatima i Mađarima, glavni inspektor u Baranji naglašava: "Mi ovde čuvamo njihove kuće, u njima su sad srpske izbeglice, dok je u Zapadnoj Slavoniji spaljeno 150 srpskih sela. Znači, oni ni nemaju gde da se vrate. Zato je i ova šesta najava o povratku samo prazna priča. Izbeglim Hrvatima i Mađarima zato i poručujemo da je bolje da popravljaju razrušene srpske kuće i da tamo prezime" (*Borba*, 26. oktobar 1992).

Zamenik vojnog komandanta Snaga Ujedinjenih nacija za zaštitu (UNPROFOR), kaže da su bili vrlo zabrinuti oko ovog marša izbeglica (on pominje broj od 2.000 učesnika) "jer su razlozi tog pokušaja povratka izbeglica bili zapravo politički. Njihov povratak bio je podstaknut od nekih lokalnih lidera, militantnih ljudi, posebno iz Osijeka". Uz to, "Mi u UNPROFOR-u vrlo smo odlučni da ne dozvolimo izbeglicama da se vrate - iako razumemo njihovu želju - dok im ne obezbedimo potpunu sigurnost" (*Politika*, 1. oktobar 1992).

Poslednja vest, u novembru 1993. godine, u kojoj se pominje Baranja, vezana je za paravojne jedinice Željka Ražnatovića - Arkana, ondašnjeg poslanika u Narodnoj Skupštini Srbije i lidera političke stranke u Srbiji, te glavnog političko-vojnog savetnika predsednika Republike Srpska Krajina, a samim tim i Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema. Na njegovom putu u Beli Manastir, na zasedanje Skupštine Republike Srpske Krajine, na prelazu državne granice - belgijski pripadnici Snaga Ujedinjenih nacija za zaštitu (UNPROFOR), u redovnoj kontroli te granice i naoružanih grupa koje je prelaze - zaustavili su i njegovu pratnju, na šta ih je sedmorica "tigrova" razoružala i - pretukla. Ceo događaj je bio brzo zataškan, a u javnom mnjenju su ostali različiti utisci o tome šta su prvoborci za "oslobađanje" Baranje, mislili o prisustvu Ujedinjenih nacija na ovim prostorima (*Borba*, 27. novembar 1993).

LITERATURA

- 1) BEGOVIĆ, N. (1986) *Život Srba graničara*, Prosveta, Biblioteka "Baština", br. 19, Beograd
- 2) BORBA, 1991-1993.

Zbornik IKSI, 1-2/2008 – M. Davidović
„Masovno raseljavanje i "plansko" naseljavanje stanovništva”, (str. 55-82)

- 3) CVIJIĆ, J. (1966) *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd
- 4) GRUJIĆ, M. R. (1989) *Apologija srpskoga naroda u Hrvatskoj i Slavoniji*, Prosveta, Biblioteka "Baština" br. 33, Beograd (fototipsko izdanje iz 1909. god.)
- 5) *MIGRATIONS IN BALKAN HISTORY* (1989) Institute for Balcan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Special editions No. 39, Belgrade
- 6) MIHALDŽIĆ, S. (1991) *Baranja - od najstarijih vremena do danas*, Biblioteka grada Beograda, Reprint izdanja, Beograd
- 7) POPOVIĆ, J. D. (1990) *Srbi u Vojvodini*, Tom I, II, III, Matica Srpska, Novi Sad
- 8) SAVEZNI ZAVOD ZA STATISTIKU (1992) "Nacionalni sastav stanovništva po opštinama", Prvi rezultati Popisa 1991. godine, *Statistički bilten* br. 1934, Beograd
- 9) STATISTIČKI ZAVOD HRVATSKE (1992) *Stanovništvo prema vjeroispovijedi*, Prethodni rezultati po općinama, Zagreb.
- 10) ZBORNIK RADOVA POSVEĆEN TRISTAGODIŠNJICI VELIKE SEOBE SRBA (1990) *Seobe srpskog naroda. Od XIV do XX veka*. Zavod za udžbenike, Beograd

MASS RELOCATION AND "PLANNED" SETTLE OF POPULATION

The migrations of people caused by the 1991 war as well as some changes in the social and economic structures resulting from such migrations are examined. A brief survey of the colonization of Baranya in the recent past has been given. Also, a rough chronology of events that have taken place in the region since the outbreak of the war in 1991 up to the present, with a intention to point to the emergence of a new political and socioeconomic community in the region aspiring to achieve statehood has been presented. A new colonization of Baranya as a crucial pre-condition for organization of a socio-political life in this newly founded community is discussed. What makes the basis of the study is an attempt to demonstrate, on one example taken from the practice in ex-Yugoslavia, the whole tragedy of the forced mass evacuation and relocation of people. The idea of relocation of people in ex-Yugoslavia began to become reality in that very area.

KEY WORDS: mass evacuation / exodus / relocation / crime